

24.5.2021

EOAK/1144/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riikka Jackson

OHJAAJIEN MENETTELY LASTENSUOJELULAITOKSESSA

1 KANTELU

Kantelija kirjoitti oikeusasiamiehen kansliaan liittyen silloisen sijoituspaikkansa Jussin kotien työntekijöiden menettelyyn. Kirjoituksessaan kantelija toi esille, että nuorten puheita laitoksessa on rajattu, ohjaajat ovat nuoria kohtaan ärsyttäviä ja he yrittävät aina saada nuoret menemään huoneisiinsa. Kantelija kertoi ohjaajien käyttäytyvän töykeästi, nauravan nuorille ja esimerkiksi ohjaaja A on sanonut toiselle nuorelle ”pää kiinni”.

Kirjoituksen mukaan nuoria uhkaillaan huoneeseen menemisellä ja alistetaan tottelemaan ohjaajia. Kantelija kuvaili tilanteita, joissa ohjaajat ovat käskyttäneet nuoria muun muassa suihkussa käyntiin ja keittiövuoroihin liittyvissä asioissa. Kirjoituksen mukaan nuorille puhutaan kuin koirille, mutta nuoret joutuvat puhumaan ohjaajille nätisti. Kantelussa tuotiin esille kantelijan pelkäävän, mitä kantelun tekemisestä aiheutuu kantelijalle.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin lausunto X:n kuntayhtymältä. Lausunnon liitteenä oli selvitys Jussin kodeilta sekä sosiaalityöntekijän selvitys ja kantelijan asiakasasiakirjoja. Saadut selvitykset ovat tämän päätöksen liitteenä.

3 RATKAISU

3.1 Työntekijöiden käyttäytyminen

Kantelussa arvosteltiin Jussin kotien työntekijöiden käyttäytymistä laitokseen sijoitettuja nuoria kohtaan.

Jussin kotien yksikön johtaja antoi kanteluun selvityksen, joka on päivätty 28.2.2020. Selvityksestä ilmenee, miten Jussin kodit on vastannut kantelijan esittämiin asioihin ohjaajien käytöksestä. Selvityksessä kiistetään, että ohjaajat olisivat käyttäytyneet nuoria kohtaan huonosti tai epäasiallisesti.

Asiassa on siis esitetty ristiriitaista selvitystä, eikä minulla laillisuusvalvojana ole valitettavasti mahdollisuutta saada asiaan enää muuta selvitystä tai näyttöä vuoden 2020 tapahtumista. Tässä yhteydessä viitataan kuitenkin Jussin koteihin elokuussa 2018 tehtyyn tarkastukseen ja siitä tehtyyn pöytäkirjaan (EOAK/4099/2018), jossa käsiteltiin myös ohjaajien käytöstä laitoksessa.

Pöytäkirjassa on todettu, että tarkastuksella lapset (myös kantelija) kertoivat keskustelemattomuudesta, lasten mielipiteiden huomiotta jättämisestä, ”komentokulttuurista”, ja myös väkivallalla tai seuraamuksilla uhkailemisesta.

Totesin pöytäkirjassani, että ”ohjaajien auktoriteettiasemaa korostavat, yksipuoliset, käskyttämiseen perustuvat kasvatustavat ja asennoituminen lapsiin eivät missään oloissa ole hyväksyttäviä. Tällainen kasvatusote saattaa pahimmillaan eskaloida laitoksessa tilanteita hallitse-mattomaan voimankäyttöön tai väkivaltaan, joka voi kohdistua joko henkilökuntaan tai sijoitettuihin lapsiin. Lasten tahallinen provosointi tai henkilökunnan lasta alistava käytös tai nöyryyttävät ja perusteettomat kasvatustavat voivat johtaa myös sellaiseen rajoitustoimenpiteiden käyttöön, joihin ei muutoin olisi tarvinnut turvautua. Joka tapauksessa tällainen menettely ei täytä laadultaan hyvän sijaishuollon vaatimuksia ja on omiaan ruokkimaan henkilökunnan ja sijoitettujen lasten vastakkainasettelua.”

Pöytäkirjassa toin esille sen, että perustuslain 21 §:n mukaiseen hyvään hallintoon kuuluu kansalaisten oikeuksista ja asianmukaisesta kohtelusta huolehtiminen. Hyvään hallintoon kuuluu asiallinen kielenkäyttö myös suullisessa keskustelussa.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää.

Asiakkaan kohtelulla tarkoitetaan myös niitä tapoja, joilla asiakkaaseen suhtaudutaan eri tilanteissa. Myös viranomaisen toimeksiannosta toimivan, kuten yksityisen lastensuojelulaitoksen työntekijöiden, on käytäyttyävä asiallisesti ja käytettävä sellaista kieltä ja sellaisia ilmaisuja, jotka ovat hyvän tavan mukaisia ja lasta kunnioittavia. Vaativassa lastensuojelutyössä murrosikäisten lasten kanssa työskennellessä voi olla haasteellisia tilanteita, joissa aikuinen saattaa provosoida lapsen käytöksestä. Kuitenkaan työssään ammattimaisesti toimiva aikuinen ei voi tällaisessakaan tilanteessa menettää malttiansa, eikä hänen suhtautumisensa lapseen voi missään tilanteessa olla loukkaavaa tai alentavaa.

Totesin pöytäkirjassani, että lasten kokemukset on aina otettava vakavasti ja mahdolliset epäkohdat on selvitettävä ja niihin puututtava viipymättä.

3.2 Kantelijan sijaishuoltoapaikan irtisanominen Jussin kotien toimesta

Kantelijan sijoitus Jussin kodeissa on päätynyt. X:n kuntayhtymän johtava sosiaalityöntekijä ilmoitti oikeusasiamiehen kansliaan 24.2.2020 lähettämässään sähköpostissa, että kantelijan sijaishuoltoapaikka oli Jussin kotien toimesta irtisanottu 24.2.2020 päättymään kahden viikon irtisanomisajan jälkeen. Johtava sosiaalityöntekijä on todennut irtisanomisesta heränneen epäilyn siitä, että kantelija halutaan pois yksiköstä sen takia, että hän oli tehnyt laitoksen toiminnasta kantelun. Laitos oli perustellut irtisanomista sosiaalityöntekijälle sillä, että sijaishuoltoapaikka ei ole kantelijalle oikea, eikä kantelija hyödy sijoituksesta Jussin koteihin.

X:n kuntayhtymän kantelijasta laadituista asiakaskertomusmerkinnöistä ilmenee, että 27.2.2020 on pidetty asiakassuunnitelmapalaveri, jossa sosiaalityöntekijän kirjausten mukaan Jussin kotien vastaava ohjaaja on todennut, että kantelija ”on avustanut toista nuorta kantelun tekoon eduskunnan oikeusasiamiehelle. Tällä hetkellä on useita tämän tyyppisiä asioita selviteltävänä. Kantelija sotkee yksikön toimintaa ja aiheuttaa lisätyötä tekemällä kantelun, auttamalla muita kanteluun tekoon ja puuttumalla jatkuvasti muiden nuorten asioihin yksikössä.”

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 2 §:n mukaan oikeusasiamiehelle voi tämän laillisuusvalvontaan kuuluvassa asiassa kannella jokainen, joka katsoo valvottavan tehtävänsä hoitaessaan menettelleen lainvastaisesti tai jättäneen täyttämättä velvollisuutensa.

Lastensuojelulain 32 a §:n 1 momentin mukaan lapselle ja hänen lailliselle edustajalleen ja huoltajalleen on viipymättä annettava tieto tämän lastensuojelulain mukaisten päätösten ja toimenpiteiden sisällöstä ja perusteista sekä käytettävissä olevista muutoksenhaku- ja oikeussuojakeinoista sekä mahdollisuuksista oikeusavun saamiseen.

Lastensuojelulain 32 a § on tullut voimaan 1.1.2020. Säännöksen tavoitteena on ollut osaltaan vahvistaa sekä lapsen että hänen huoltajansa oikeusturvaa. Säännös on osa lastensuojelulain yleisiä menettelysäännöksiä.

Saamani selvityksen mukaan laitos on siis irtisanonut kantelijan sijaishuoltoapaikan, koska on arvioinut, ettei Jussin kodit ole oikea sijaishuoltoapaikka kantelijalle ja ettei kantelija hyödy sijoituksesta.

Kuitenkin paikan irtisanomisen jälkeen laitoksen edustaja on todennut asiakassuunnitelmaneuvoittelussa, että laitoksen mielestä se, että kantelija on tehnyt kantelun valvontaviranomaiselle ja neuvonut muitakin kantelun tekemisessä, ”sotkee yksikön toimintaa ja aiheuttaa lisätyötä”.

Edellä sanotun perusteella en ole voinut vakuuttua siitä, että irtisanominen olisi perustunut todelliseen arvioon lapsen edusta. Käsitakseni on, että kantelijan sijaishuoltopaikan irtisanomiseen on vaikuttanut se, että kantelija on käyttänyt lakiin perustuvia oikeussuojakeinoja tekemällä kantelun laitoksen toiminnasta. Saamani selvityksen perusteella paikka on irtisanottu laitoksen omista lähtökohdista. Tätä käsitystäni tukee kantelijan useita vuosia kestänyt sijoitusaika Jussin kodeissa sekä se, ettei esimerkiksi selvityksen liitteenä olleista kantelijasta laitoksessa tehdyissä päivittäismerkinnöissä irtisanomista edeltävän kuukauden aikana ole tuotu esille mitään, mikä viittaisi siihen, ettei kantelija hyötyisi sijoituksestaan Jussin kodeissa, tai että sijaishuoltopaikka tulisi irtisanoa.

Totean, että jokaisella on oikeus tehdä kantelu valvontaviranomaiselle ilman vastatoimien pelkoa. Kantelun tekemisestä ei saa aiheutua kantelijalle negatiivisia seuraamuksia.

Laitos ei voi omalla toiminnallaan estää tai heikentää sinne sijoitetun lapsen oikeutta kertoa kokemistaan epäkohdista laillisuusvalvojalle tai esimerkiksi omalle sosiaalityöntekijälleen. Sijoitetuille lapsille ei saa aiheutua laitoksen toiminnasta sellaista kuvaa, että kantelun tekeminen tai epäkohdista kertominen olisi kiellettyä, tai että siitä voisi aiheutua heille jonkinlaisia negatiivisia seuraamuksia. Katson, että tässä tapauksessa muille laitokseen sijoitetuille lapsille on kuitenkin voinut perustellusti syntyä se kuva, että kantelijan sijaishuoltopaikka on irtisanottu, koska hän oli tuonut esille epäkohtia laitoksen toiminnasta, kun paikka on irtisanottu lähes välittömästi laitoksen saatua tiedon kantelusta.

Koska paikan irtisanomisessa on lähtökohtaisesti kysymys X:n kuntayhtymän ja Jussin kotien välisestä sopimusasiasta, tyydyn toteamaan yleisesti, että laitospaikan irtisanomisen ja kantelun tekemisestä rankaisemisen sijaan lastensuojelulaissa on säädetty laitokselle velvollisuus ohjata ja neuvoa lapsia heidän käytettävissään olevien oikeussuojakeinojen käytössä. Laitoksen on kerrottava lapsille, miten he voivat toimia, jos he kokevat tulleensa epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi tai jos esimerkiksi rajoitustoimenpiteet tuntuvat lapsista kohtuuttomilta tai vääriltä. Tähän sisältyy velvollisuus kertoa lapsille kantelun tekemisen mahdollisuudesta ja tukea heitä sen tekemisessä.

Pidän tärkeänä, että haavoittuvassa asemassa olevat kotinsa ulkopuolelle sijoitetut lapset voivat käyttää heille kuuluvia oikeuksiaan täysimääräisesti ilman pelkoa vastatoimista. Pidän erittäin moitittavana sitä, jos laitos lapsen kantelun tekemisen takia ryhtyy vastatoimiin lasta kohtaan tai edes antaa sellaisen kuvan, että vastatoimet ovat mahdollisia.

Totean vielä, että kun lapsen sijaishuoltopaikka irtisanotaan, merkitsee se myös sitä, että lapsella ei ole asianosaisena tehokasta mahdollisuutta valittaa tehdystä sijaishuollon muutosta koskevasta päätöksestä.

Kunnan velvollisuus on valvoa sijoituspaikan toimintaa myös tältä osin ja uusien sijoituspäätöksiä tehdessään huolellisesti arvioida myös sitä, toteutuuko lapsen oikeusturva sijoituspaikassa.

3.3 Ilmoitus väestötietojärjestelmään huostaanotosta

Havaintsin kantelun yhteydessä, että kantelijan huostaanotosta ei ollut ilmoitettu väestötietojärjestelmään.

Totean, että sosiaalihuollosta vastuussa olevan toimielimen on huolehdittava väestötietojärjestelmään tehtävästä lapsen huostaanottoa koskevasta ilmoituksesta riippumatta siitä, onko päätöksentekijänä hallinto-oikeus vai toimielimen alainen viranhaltija.

Väestötietojärjestelmästä ja Väestörekisterikeskuksen varmennepalveluista annetussa laissa on säädetty viranomaiselle kuuluvasta ilmoitusvelvollisuudesta. Mainitun lain 25 §:n mukaan viranomaisilla on velvollisuus ilmoittaa tiedot väestötietojärjestelmään rekisterinpitäjälle välittömästi sen jälkeen, kun tiedoissa on todettu lisäys-, muutos- tai korjaustarve. Lain 27 §:n mukaan se, jonka velvollisuutena on ilmoittaa tietoja väestötietojärjestelmään tallentamista varten, vastaa rekisterinpitäjälle ilmoittamiensa tietojen luotettavuudesta ja niiden pysymisestä ajan tasalla.

Kun lapsi on otettu kunnan sosiaalitoimen huostaan, sosiaalitoimella on oikeus lastensuojelulain 45 §:ssä tarkoitetulla tavalla päättää lapsen huoltoon liittyvistä asioista. Tieto huostaanotosta on tämän vuoksi väestötietojärjestelmään julkisen luotettavuuden vuoksi välttämätön.

Sen viranhaltijan, jolle tehtävä kunnassa kuuluu, on ilmoitettava viipymättä väestötietojärjestelmään lapsen ottamisesta sosiaalilautakunnan huostaan sekä huostassapidon lakkaamisesta. Jos tehtävää ei ole kunnassa muutoin määritelty, vastaa ilmoituksista lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Ilmoitusvelvollisuus koskee myös laitokseen sijoitettua lasta, jos lapsen sijoitus on tarkoitettu kestämaan yli kolme kuukautta. Toimielimen on ilmoitettava tiedot väestötietojärjestelmän rekisterinpitäjälle välittömästi sen jälkeen, kun tiedoissa on todettu lisäys-, muutos- tai korjaustarve tai rekisterinpitäjä on esittänyt lisätieto- tai selvityspyynnön. Väestötietojärjestelmään talletettavat tiedot on ilmoitettava rekisterinpitäjälle kirjallisesti, sähköisesti, teknisen käyttöyhteyden avulla tai muulla tarkoitukseen soveltuvalla luotettavalla ja turvallisella tavalla.

Saamani selvityksen perusteella ilmoitus on sittemmin tehty. Tämän takia asia ei anna minulle aiheita toimenpiteisiin.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni näkemykset Jussin kotien tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni X:n kuntayhtymälle. Pyydän, että kuntayhtymä antaa päätöksen tiedoksi Jussin kodeille.